Излази три пута на недељу: Уторником, Четвртком и Суботом.
Стаје у Србији: на годину 120., гр., на 6 месеци 60 гр., на 3 месеца 30 гр., ч.; а у Аустрији: на годину 12 фор. без штемпларине, а са штемпларином 15 фор.

ВИДОВ ДАН

За огласе плаћа се по 2 гр. чарш. од врсте за три пута.
Ненаплаћена писма примају се само од дописника и шиљу се на редакцију; а пренумерацију у наплаћеном писму прима администрација. Рукописи се не враћају.

БРОЈ 7. У ЧЕТВРТАК, 20. ЈАНУАРА 1866. ГОДИНА VI.

☞ Претплата за „Видов Дан“ прима се непрестано, и још се могу добити сви листови из почетка. Ако би коме лист изостао, нека нам се изволи одмах јавити.

У БЕОГРАДУ, 19. ЈАНУАРА.

Цар француски рече у својој престолној беседи, да „сваки народ мора имати такве установе, које одговарају његовом духу и његовим споменима“.

Знамо ми да ове речи, непосредно примењене на Французе, нису баш испуњене логичком истином; искуство је показало да француски народ може да поднесе и владу парламентарну, па ко је хтео могао је пре петнаест година потврђивати да та установа одговара духу француском.

Али, у опште узевши, нико, као што мислимо, не може казати да није истинито ни пуно основано што Наполеон рече.

Установе су државне поље народноме животу, а ко ће рећи да народни живот може да успева ма на каквом пољу?

Сваки народ има својих особина, особина специфичних, којима се разликује од другог народа, а те особине нису у њега случајне: оне су му се развиле и образовале непобитним законима историје, и по томе су оно што је у народа главно, есенцијално.

Ова пак есенција народна развија се опет непрестанце сама собом, па се не да разлучити од народа као ни историја његова.

Ако ће дакле који народ да проводи живот здрав, то му ваља дати установе, које се слажу с његовим особинама, па тим начином да установе и особине народне постану нераздвојна јединица, да буду органичка целина.

Која би се год установа делила од народног организма, као што се уље дели од воде, та није за народ згодна, јер се држати не може никако друкчије до само механички мешајући је с народом, и народу је на шкоду.

Али ову тако просту ствар на жалост врло често губе из вида људи, којима се иначе не може одрећи да имају лепих тежња и благородних намера.

Од како се на континенту усвојише уставни начини, свуда се очевидно гледало само да се копирају начини, који су у Енглеској. Сваки народ на континенту рад би да има уставну справу каква је у Енглеза.

Али као да никоме ни на ум не падаше да се запита: да ли сваки народ има тих основних услова, којих имају Енглези за свој начин владе? Или ако би се когод и запитао, то не разбијаше много главе да ствар темељно проучи.

Само ћемо један пример навести.

Енглеска има две коморе или дома: дом конзервације и дом тражења нових ствари т. ј. напретка. Ти се домови зову горњи и доњи.

Државе на континенту направише такође дом лордова или велможа и дом народних заступника.

Да, али се пита: да ли су лордови на нашем континенту оно исто што су енглески?

Одговор је ту: нису!

У Енглеској је лорд пре свега пријатељ устава, био он Дербија или Кларендон, — свак је између њих узео енглески устав за азбуку својој политичкој вери. Који би лорд — па ма се звао и Дизраелија — пружио руку да се устав повреди?

Може ли се то рећи за лордове на континенту? На жалост — не може се; јер ови — барем већином — не могу у опште да се сложе с уставношћу, а знамо н. пр. како пруски лорд Арним-Бојценбург сматра цео устав.

У колико је дакле горњи дом у Енглеској као неки модератор у уставном државном животу, толико су готово свуд по континенту горњи домови као неки рак у уставности па уставном животу не даду развити се ни процветати.

Овај појав очевидно проистиче из различитости особина у енглеске и континентске аристократије, и по томе једно исто не може приличити обема.

Народи нису сви једнаки у особинама својим — па како и да стоје под једнаким условима?

Сваки народ нек полагано развије своје установе из себе самога; можда ће се оне код једног народа звати овако а код другог онако, код једног изгледати овако а код другог онако, али ће имати тврда темеља да народ може напредовати, а што је најважније — не ће се догађати они жалосни појави, да народ, почем би читав век провео бајаги напредујући, на један пут види, да је још даље заостао иза своје цели, него што је удаљен од ње био кад поче к њој корачати, будући се удалио од народног живота па са свим на странпутицу зашао.

Јер — цар Наполеон има пуно право — само оне установе могу народ учинити срећним, које су проистекле из *његова* духа.

НЕШТО О НЕЧЕМУ.

III.

(*Свршетак из бр. 4.*)

Било је некада време кад су трговци наши извозећи земаљске производе могли истерати себи велику добит. У тој извозној трговини извор је богатству по некоме од оних привредника које ми данас богатима зовемо. Али су сада друкчија времена, друкчији одношаји. Онда је на тргу страноме било слабо конкуренције. Они, који су излазили да конкуришу с нашим човеком, били су у главноме онаке привредне јачине као и он — ради сам на своју руку или највише у ортаклуку с двојицом, тројицом, ради маленим капиталом, једнако слабом или бар не много бољом увиђавношћу. С таким људма, који су можда још и из онога краја који је природа мање благословила него нашу Србију, с таким људма нашем је човеку лако било утицати се. У оно доба ни с једне друге стране није било бољих путова да се н. пр. сировина дотера на трг у Беч него баш оздо Дунавом — дакле из Србије. Природа је за нас бујније радила, и најјевтинији пут и најпречи пут на главни трг био је нама у користи. Али се све то сад изменило! Док смо ми наставили да радимо по старински, онако појединце, онако растурено, онако слабо унапређеном увиђавношћу: дотле су на свима другим странама живо прискочили да се напретком времена користе. Наш човек и данас онако као некада полети округом па својим калаузима стане терати свиње, неком сељаку плати све, другоме тек половину, некоме обећа да ће платити, па на добру срећу прегази Саву спекулирајући можда на цене мало више него што су прошле године биле. Природа за нас онако исто ради као и пре 30 година и пут до наших старих тргова није ни мало дужи. Али погледајте каква је сада конкуренција на ономе тргу? У место некадашњих приватних конкурената, који нису били ни по капиталу ни по интелигенцији од њега много бољи, н. пр. наш извозник према себи удружене, тако рећи сложене привредне личности, не налази се више према појединим лицима него према великим, снажним капиталским личностима, које највећом интелигенцијом спекулирају стотинама хиљада и милионима. Нама се пут, рекох, није одужио, али онима, који су нам конкуренти, њима се скратио — развитак гвоздених путова и прекоморских веза учинио је те смо се ми тако рећи удалили, сразмерно удалили од главних тргова. Наш привредник није успео да смањи некадашње своје трошкове — његови конкуренти јесу. Наш човек, који тргује са свињама, тешко да зна у оном часу кад из Шумадије потера мршаве свиње, тешко да зна да се у Угарској свиње најбољег соја на најрационалнији начин у велико негују и подижу, он све до оног часа кад је већ изашао на трг у Беч, не зна како му је напредак времена, којим се и није послужити могао, начинио велике, снажне, према његовој усамљеној привредној и интилигентној снази неодољиве конкуренте. Тако је данас Енглеској корисније довозити вуну из Аустралије него куповати је од појединих увозника с европског континента. Њезина велика друштва за увоз сировина купују је тамо у великој маси, превозе у великој маси тако да превоз сразмерно врло јевтино стане. Наша извозна трговина с вуном ако се настане овако радити слаба изгледа има. Свет ночиње радити на велико и великим капиталом, — мали капитал и слаба конкуренција не може конкурисати с великом. Могу ли се наши извозници вуне надати срећноме послу, извозећи овако и даље у маломе размеру, и излазећи према страним увозницима који раде на велико? Ово се исто може казати и о трговини с кожама, које би могле бити најзнатнији артикул наше извозне трговине. Трошкови наше продукције за то су у опште мањи, што је капитал, који је покретна сила продукцији, јако раздељен. Па онда и сам предузимачки дух, сама радња подељена је јако. Ми имамо врло много врло слабих капиталиста и веома много веома слабих предузимача. Рекох да би н. пр. коже могле бити најважнији артикул; ми би могли њих у Бечу или на каквом другом тргу и јевтиније дати, тако да би потукли сваку конкуренцију, и тако да при свем том што их јевтиније дајемо опет реализујемо много већу добит него што је сада имамо. Али како ствари данас стоје, да богме да их не можемо јевтиније дати, јер су трошкови преко нужде већи. Обазрите се само по Београду па да видите; — сељак је донео *једну* кожу у варош, први бакалин, први пиљар или воћар или механџија поред кога прође гледа да је купи ма да сваки има друга посла и друга заната. Од ових ће је купити можда какав магазација који продаје со а радо купује коже да их прода каквом већем магазацији ако не неком Јеврејину који ће је тек из своје руке предати ономе човеку што ће да извози коже у Аустрију. На овај начин она прође кроз троје четворе руке и наравно свака хоће да „закачи“ по нешто, свакојако кожа је за неколико гроша скупља само за то што у нас сваки хоће да је спекуланат ма и једном једитом кожом спелулирао, што у нас нема да је капитал колико толико концентрован и што нема да је предузимачка радња природно организована. Последица од овог недостатка не свршује се на ушћу Саве и Дунава. Наше слабе капиталисте појављујући се као предузимачи излазе свак за себе на страни трг, и будући да ни један од њих не може конкурисати са страним предузимачима, то конкуришe земљак са земљаком, тако да се њих десеторица трговаца са земаљским производима врате кући с много мањом добити и баш нужним начином с много мањом добити него што би је имали, да су њих деветорица остали код куће не подносећи бар никакве путне трошкове ако што још и не зараде за то време, а онај десети да је сам отишао па продао производе за свој и за њихов рачун.

Кажем: нама треба не само концентрација капитала (банке, штедионице), него ми се још чини да је наше најсигурније спасење од назатка а најсигурније јемство за сваки напредак у *организацији радње*.

Ми разумемо под њоме са свим нешто друго а не оно што ту мисле француски социјални реформатори од 1848 године. Ми овде разумемо слободно удружење слободних привредника на-

родних да сједињеним капиталом и сједињеном интелигенцијом узму на се неки део народне продукције. Од малих капитала слабих капиталиста саставио би се велики капитал, од слабих предузимача саставило би се тело, које би не само великим капиталом него и великом интелигенцијом располагало. Што појединоме човеку не може бити да зна, то друштву може бити. Узмите на пример да они људи, који се данас сваки за себе и о своме незнатноме капиталу, конкуришући између себе овде код куће а после опет на странскоме тргу, баве извозећи земаљске производе, узмите да ови људи увиде где им је права корист па се договоре да саставе свој капитал и да се сложе у друштво или „дружину за извоз земаљских производа“, колико би ту трошка одмах отпало и како би се ту одмах тим самим мањком трошка увећао чисти принос радње! Дружина би овака могла одмах одбити све непозване посреднике, могла би уредити да се производи земаљски н. пр. коже првом руком доносе у стоваришта њезина; она би имала већи кредит и у земљи и на страни него што је можда сума кредита свију извозача данашњих уједно; она би могла ступити у веће и даље свезе на страни него што је могућно ма коме од појединих приватних људи; она би имала много поузданија, много потпунија средства да прати и најмање, најнежније покрете на свакоме тргу, док поједини привредник тешко може да влада и локалним тргом, и док наш човек сам за себе ретко да може да прати свакидашње појаве странскога трга. На кратко — организацијом радње *на основу начела асоцијације* постигло би се све оно што велики капитал и интелигенција, свуда где су се састали, у последици имају. Овде, у начелу удруживања капитала и интелигенције ваља тражити основу и јемца развитку народне радиности и свега привредног живота народног а не у заштитној царини, не у спречавању слободне трговине, не у вештачким средствима, која или нису никада помагала или ако и јесу, то је било у приликама са свим различним од ових у којима ми данас живимо.

Тако мислимо ми да све што овде говоримо можемо овако резимовати: Ако је трговина посрнула, онда ее она озбиљски и на дуже време може опоравити само тиме, ако се чист принос народне продукције увећа, а то при данашњим приликама може бити само тако, ако се трошкови око народне продукције смање. Да до овога дођсмо, ваља да се послужимо при продукцији и већнм капиталом и већом интелигенцијом. И до једиога и до другога доћи ћемо радећи по начелу удруживања. У овоме начелу, које на вишим степенима развитка опет није друго него практично примењивање начела слободе, лежи будућност народне привреде наше, дакле целе будућности народне. Ко зна што боље нека каже.

— Љ.

СРБИЈА.

„Српске Новине“ саопштавају рачун о приходу и расходу школског фонда за год. 186¹/₅. Приход је изнео 1,305.772 гр. и 10 п. п., а расход 1,060.653 гр. и 36 п. п., и тако би преко расхода претицало 245.119 гр. и 14 п. п., но по буџету од 186⁴/₅ год. има се од тога за просветне потребе у год. 1866 издати 139.436 гр., на који начин остаје да се капиталу дода вишак од 105.683 гр. и 14 п. п., и с овим капитал, који је концем год. 186³/₄ износио 5.912.897 гр. и 36⁵/₆ п. п., износи сада 6,018.581 гр. и 10⁵/₆ п. п., или 214.949 # дук. цес. 9 гр. и 10⁵/₆ п. п.

Професор француског језика у великој школи Карло Арен утврђен је у тој служби, а архимантрит витонички Никанор постављен за провесора у богословији, и Милан Кујунџић за супл нта у великој школи.

§. Из *рудничког округа*, 16. Јануара. Видим да у „Видову Дану“ имате дописа из унутрашњости о овој или оној ствари, која сељацима нашим смета те не могу да напредују, па мислим да се и сам мало дотакнем тога, јер доиста ту су нам на коцки интереси живота.

Знате да нам сељаци, т. ј. разред земљоделски, сачињавају не само масу народа, него су они управо у нас темељни стубови свега државног друштва. У нас нема властеоства, која би велике земље обузимала, немамо богатих фабрикаша, а и трговаца у правом смислу богатих слабо је; међу стотином нас што порезу плаћамо можда их је 90 сељака, а само 10 занатлија и трговаца или других. Отаџбини дакле нашој мора на срцу лежати да сељаке види да су имућни и у добром стању.

Ја не ћу да говорим о свима сељацима српским, јер их све и не познајем; али што се тиче ових у нашем крају, морам на жалост казати да не стоје најбоље.

А за што?

Много томе има узрока, а ја ћу један само да споменем, који ми вавек даје прилику да дуго размишљам.

Тај један је узрок, што наши сељаци, које одавно гледам шта раде и како живе, врло много троше своју снагу узалуд, хоћу да кажем да сељаци овде код нас раде многе послове, од којих никакве фајде немају, који их дакле управо сиромаше.

Да вам један пример покажем.

Колика се снага истроши, колике ли су руке заћате врљикама да се огради њива да жито не буде потрвено! Не ћу ни да кажем ништа како се због тих врљика затире у нас шума, али људи изгубе око тога и време и снагу без сваке фајде и добити, а то време и ту снагу сељаци н. пр. у Банату употребе на послове којима ће произвести штогод да имају хасне. Да не слажем могу рећи да се једна трећина времена потроши око врљика и ограда — а колики је грдан то губитак за сваку кућу! Кад год видим људе, где се око овога зноје, увек ми се стужи, па опет не могу сељаке да окривим — шта могу друго кад су нам села така и земље све тако раскомадане да морају то да чине?

Народу је нашем учињено много добра од стране владе, али би благодет за Србију била кад би нам се један пут уредила и села, па да се не морају оваки послови радити као што је ограђивање њива. Ја бих се усудио рећи да је крајња потреба да се у тој ствари изменимо.

Знам врло добро да има међу нама људи, који воле да останемо овако растркани, где т. ј. сељак живи сам за себе далеко један од другога, па се не би радо склонили да с кућама својим иду у гомилу; али то врло јако шкоди нашему народно-привременом животу, то нам једе маждину и кости, па што се пре зло ово уклони тим боље.

Ја вас молим дајте у вашем поштованом листу мало места овим простим посматрањима Србина, који осећа сву нашу народну потреба па би јој рад и од своје стране притећи у помоћ. Ја мислим да нам свима ваља настати да сељаке наше обавестимо да им нема спасења ни напретка у газдинству њиховом докле нам год села стоје овако растурена и уз њих земље сељачке поцепане и раскомадане. Овоме другог и бољег пута нема, него где нас год који има да преко новина о тој ствари пишемо што више можемо, а при томе и да гледамо да се новине читају по народу, чему би свештеници и учитељи могли лепо на руци бити те се за опште добро заслужнима учинити.

Ако ми дозволите, ја ћу се на ову ствар почешће враћати. *)

☿ У Крајини, 15. Јан. Имам вам саопштити један несрећни случај, који се у овоме крају догодио. Неки Стев. Миљковић, из Мал. Каменице, 1. Јан. ов. год., узе да на казану пече ракију. Напунивши казан џибром, отиде да донесе и дрва па да ватру под казаном наложи. Испред своје пивнице, која је не далеко од казана, узе једно дрво па понесе и истом што пође неколико корака, а он се спотакне и падне. Главом је ударио о камен, дрво пак, које је носио, некако се кад он паде тако окренуло да је у исти мах кад је главом о камен ударио и оно му озго на главу пало. Оздо камен а озго дрво, еле глава му се разби и он на месту оста мртав. Из главе су му искочила оба ока, и како приповедају људи који се тамо десише ни мрдну ни јаукну није кад је пао и ударен био, но намах издануо.

Снега у овом крају још нема и да нешто мало ветар не квари имали бисмо правих пролећних дана. Но треба да се опоменемо да смо и лане у ово доба имали овако лепо време, па је после дошао онај страшни снег, због кога повише дана бише друмови затворени нити се куд могаше изаћи, а Неготинци куповаше дрва по 30—60 гр. чар. кола и погореше воће баштенско и прошће с ограде.

ПОГЛЕД ПО СВЕТУ.

Престолном беседом Наполеона III. много се без престанка занимају јавни листови, и сви јој главни значај узимају у опште као мирољубив. „Франс“ налази да су речи цареве, изражене у њој о спољашњој политици, залога да ће се мир одржати, па због тога потпуно одобрава политику цареву. У мехиканској ствари извршује цар народне жеље, а не пориче цел експедицији. Рим је беседом царевом стављен изван тежења частољубивости италијанске. Па и оно, што је у беседи речено о унутрашњој политици, допада се „Франсу“: доктрина, коју је цар поставио, може се оценити само у свези с фактима. Царство је у овај мах представљено трома партајама: партајом напретка, реакције и застајања. Прва

*) С највећом готовошћу, и учтиво молимо. У.

ГАЛЕРИЈА ЗНАМЕНИТИХ ЖЕНА СРПСКИХ

Од М. Розена.

Сваки народ у толико већу има у себи залогу за будућност своју, у колико је више свестан о својој врсноћи и о својим својствима.

Ова се свест рађа и крепи у опште познавањем народне историје.

А будући су у народу српском још врло слаба средства, којима би се историјска знања распростирала, то мислимо да не ће залуду бити, ако би се преко овог листа народ познао с одличитим личностима из српске историје: народна свест и достојанство добијају тиме хране која их крепи.

Најпре ћу да опишем неколике знамените женске личности, којима се Срби могу да поносе; ја ћу их нацртати кичицом, коју имамо у историји и поезији.

За тим ће се свету нашем изнети и људи многи, који су храброшћу, патриотством или науком и духом својим постали знаменити, и то из свију периода народне историје.

Ја — као што рекох — мислим да ћу тиме помоћи да се у нас узвиси народна свест, а то ће и труд мој разјаснити и довољно га наградити.

Не мислећи држати се хронологичког реда, започећемо знаменитом личношћу из пређашњег нараштаја, личношћу, које се и данас још многи између нас сећају и из свога сопственог познавања, а то је

I.

ЉУБИЦА ОБРЕНОВИЋКА.

Изванредне беху промене што их у животу своме искуси покојни Милош Обреновић I. Од проста човека поста војвода, од војводе владалац у земљи, — с престола паде у тамноћу обичнога приватног живота, а после се опет успе на висину владе да мало за тим сиђе у вечни гроб.

У драми ових метаморфоза у животу покојнога господара књегиња је Љубица била једна од најделателнијих личности, и то не само мудром речи и разумним саветом него и самим јуначким делима. Повисока, окретна, природна у поступању своме, *) знађаше Љубица свакоме да улије оно смерно поштовање, оно смирено удивљење, које је вавек преимућствено у природа енергичких.

У живом, немирном и проницавном погледу њеном не недостајаше никада понос што се уздиже свешћу свога достојанства и душевне разборитости, чим је покојна кнегиња производила неодољиво упечатљење на сву околину своју као и на све своје познате.

Лепо, не толико правилно колико витешко лице ретко кад беше да се дубоким размишљањем као неком смућеношћу *) није наоблачило, а то показиваше душу, која чезне за великим стварима и за високом славом.

И доиста, душевна се делателност ове жене одликовала великом живошћу. Рођена у више него скромним одношајима српског сељака, **) врло је брзо Љубица тежњама својим надишла зреник свога стања; где се муж њен, мудри и храбри Милош, поче да побојава, ту жена његова ватреним речима расшири на ново снагу клонуле наде: Љубичина срчаност и одушевљена вера у лепшу будућност подстицала је дух Милошев на нове путове и тежње, на нова дела и предузећа.

И на сами почетак славнога устанка од 1815 Љубица је имала пресудног утицаја.

Насиља српских мучитеља беху већ догрдела, — народ стојаше сав на коцки. Најплемени-

*) Види: Les femes en Orient од грофице Доре Д'Истрије, I. стр. 190.

*) Види: Blanqui, Voyage en Bulgarie.

**) Ву омановића, год. 1788.

тежи да се добије нешто више него што је до сад дато, друга хоће да се вратимо иза оног што је већ дато, трећа, која је најважнија и највише утицаја има, мисли да је за сад касно ићи натраг а напред јој је рано. То је и царева политика, јер цар у беседи својој истина одлаже развитак државних установа али га не одриче. Но ма да је „Франс“ задовољан, ипак не може да се у неком погледу не огради и не спомене да би још гдешто ваљало учинити. Штампа није у таком стању да би могла бити задовољна; сенату недостаје значај, који би одговарао његовом положају; заступништво владе пред скупштином није довољно; опште право гласања и званична кандидатства представљају ствари, које треба да се реше; а важно питање децентрализације не може се расправити оним, што је у том погледу скупштини предложено. Ова питања не смеју се одлагати, јер иначе ће се опозиција скупити око њих. А кад овако говори „Франс“, онда ћемо разумети за што су опозицијални листови још мање задовољни. Тако н. пр. „Сјекл“ налази, да би се јавна благонаравност морала показивати, кад предстолна беседа одлаже реформе и државни поглавар хоће да их остави поправци јавне благонаравности. За ово пак пре свега је потребно да је штампа и беседа слободна и да се прогласи слобода састајања на скупштине; тада ћемо истом знати како стојимо с овом благонаравношћу, под које се владом све поправити мора. Ако благонаравност има утицаја на политику, то га великог има и политика на благонаравност.

У Пешти је опет пуно вересеља, јер се тамо сад баве њихова величанства цар и царица. 15. овога месеца имао је седницу и горњи и доњи дом сабора. У доњем дому јавио је председник да је на дневном реду саветовање о адреси на престолну беседу. Беседа буде прочитана, на које Деак предложи да се састави одбор од 30 чланова, који ба адресу саставио. Седница се за 10 минута прекине, а после се покупе цедуље на којима су пописана имена оних, који би имали бити у том одбору. Имена су ових изабраника објављена у понедељних, а ово су: Деак, Етвеш, Андрашија, Клауцал, Ченгерија, Сенткираљија, Лоњаија, Безередија, Бартал, Шомшић, Апоњија, Кемињија, Тиса, Горове, Хорват, Њарија, Бонис. Чарнојевић, Гицција, Холан, Јовановић, Сил, Подманицки, Варадија, Чакија, Кандо, Иванка, Кубица, Фест и Јокаија. Међу овима њих 19 припадају партаји Деаковој, 9 одлукашкој или левој страни сабора а 2 десној. Тим начином осигурана је већина начелима, од којих се може очекивати срећно решење спорних ствари. У горњем дому јавио је председник како је примљена била депутација што иђаше поздравити царицу. За тим се прочитају документи, који су придодати престолној беседи, и прими извештај одбора за одостверавање. И у горњем и у доњем дому одређене су депутације, које су поздравиле цара и царицу при њиховом доласку. Њихова су величанства приспела у Пешту 17. ов. м. у два сахата по подне. Радост и весеље толико је обузимало народ да се не може описати. „Као што обрекох“, рече цар, „ето сам довео царицу да види колика је одушевљеност и љубав, коју ми Угарска показује.“

На загребачком сабору, као што јависмо у прошастом листу, 15. ов. мес. свршила се главна дебата о предложеним адресама, пошто се на послетку још један пут изјаснише сачинитељи адреса др. Рачки и Стојановић. У седници, која је била сутрадан, примљена је у основу адреса Рачкога без оних исправака мањине, али тако да се при понаособној дебати могу поднети поједини исправци и о истима тад да се дебата води. За адресу Рачкога дали су глас 140 саборских чланова, међу тима и заступници граничарски; 7 гласова били су противу ње, а ту су Старчевић и његова дружина; а њих 46 нису никако дали гласа, међу овима су сви велможе и славонска фракција Стојановићева. У првој седници која је иза ове била имала се предузети понаособна дебата о појединим точкама адресе.

„Позор“ се налази у стању показати шта је је краљевском поруком измењено у правилима југословенске академије, која ће у Загребу да се оснује. Из правила је тих избрисан пословни ред, који ће академија имати сама себи да састави. Академија бира покровитеља, председника и остале чланове, али први и други треба највишим местом да се потврде. Почасних чланова може бити 16, а правих (који се изабрати могу само између аустријских државних грађана) 32. Академија располаже с четири петине свога годишњег прихода, а једна петина иде јој на умножавање главнице. Овом ће, до даљега законитог наређења, управљати намесничко веће с двојицом правих чланова академијских. Ако би се академија укинула, имањем њеним располагаће сабор с одобрењем круниним. Сабор се позива да састави одбор од људи, који се наукама и вештином занимају, па да се приступи к установљењу академије; одбор ће тај поднети њег. величанству на потврђење 16 редовних чланова. Чим се ови потврде, академија ће бити установљена, па пошто јој се одобри пословни ред почеће да одмах ради. Саборски одбор под председивањем владике Штросмајера у својио је све ове измене, и нема сумње да ће их и сабор усвојити, те тако ћемо скорим видети у Загребу подигнуту југословенску академију.

„Нар. Листи“ јављају да није немогућно да ће сабори по круновинама аустријским с ону страну Лајте упитани бити у исто доба с угарским заједно за своје мишљење о ствари државног устава. Што ће то тако у једно доба да се упитају сабори залајтански, тим се хоће сабор угарски да притесни па противу њега да се нађе ослонац у западној половини царства. Јер сумњати није да ће угарски сабор само толико попустити у заједничким пословима, колико попустити мора. Но к томе да се сабор пештански притесни приступиће само онда, ако би се из саветовања његових о адреси видело, да је у интересу јединости царства нужно да се то учини.

Царским указом, изданим намеснику пољском, наређено је да се у пољским областима заведу гимназије и нормалне школе за пољску, руску, унијатску и литавску децу и мушку и женску. У тим се школама има учити историја и руска и пољска, а такође и језик и руски и пољски. Науку вероисповеди предаваће световни свештеници. Особитим прописом обучавање је очишћено од сваке политичке тежње, и различите народности у краљевству заклоњене су да их пољштина не ће више притешњавати.

„Морн. Стер“ јавља да је Француска потпомогнута Аустријом предложила да се опет предузме конференција зарад шлезвиг-холштајнске ствари. Лорд Росел је за сада то одбио, јер је рад да Аустрија сама, које се ствар непосредно тиче, подстакне ово питање. Међу тим говори се да ће скорим изаћи распис аустријски, у коме ће казано бити да се има у намери одржати садашње стање ствари у Холштајну.

У Шведској ће се нека лица променити у министарству. Мандерстрем, Грипенстет, Лагенстрал и Малмстен решили су се да даду оставку. У државном сабору предложио је барон Хермелин да се цело министарство узме под суд.

У одбору шпањолске народне скупштине, што саставља адресу, којом ће се одговорити на краљичину престолну беседу, 15. ов. м. искао је Касануева да се у њој стави ограда у корист световне власти папине. Државни је министар пристао па то. Адмирала Пареху, који се, као што знамо, убио, одмениће у чилским водама адмирал Пинцон. Влада се решила да енергично води и даље рат у јужној Америци.

Потврђује се да је ових дана отишла депеша француском посланику у Уашингтону, којом се кабинет тамошњи моли да би се изјаснио како се мисли владати ако француска војска остане у Мехици или се врати кући.

О НАРОДНОЈ ПРОСВЕТИ У ДЕВЕТНАЕСТОМ ВЕКУ.

II.

(Продужење)

Историја основног васпитавања у Португалској даје нам још одсуднији пример. У овој земљи, као и у осталим католичким државама, само је цркви остављено било да народ обучава. У XVIII-ом веку, кад је министар Помбал, обавешћен о потребама новог времена и друштва, хтео да види какво је стање народног изображења, нашао је дубоку и општу незналост. У 1772 години састави пројект да се у свакој општини подигне по једна школа; с места отвори њих 400, и установи на вино и ракију особиту порезу, која се звала *помоћ књижевна,* те тако учини да порок сам плати лек који је опредељен да га уништи. Пореза остане, као што бива свагда и свуда, но школе, које је Помбал подигао, падну све чим и његово министарство паде. У 1807 години било је у основним школама само 24.000 ђака; после несрећних ратова царства и реакције апсолутистичке и клирикалне која за њима наступи, овај се број смањи на 8000, а то значи да је тада било 3 ђака на 1000 житеља, које опет значи толико као да није никаквог основног васпитавања ни било. Ето прекрасног резултата, који произлази из индивидуалне предузимљивости, скопчане с настојавањем свештенства и других религиозних редова. Пошто су доцније у 1834 години надвладале либералне идеје и наступила уставна влада, законодавство португалско увиде да је требало озбиљски се заузети за народно васпитање. Изда

тија крв српска напајаваше земљу, најзаслужнији народни људи из потаје се мучки убијаху, и једнако се као лавина нека све већма из београдскога града разливаше река људске крви.

То беше онај час у историји Срба, где се питало: да ли ће нас бити на свету или да помремо . . .

У томе страшном часу очи се свему народу упру на јединог Србина који још могаше да помогне — на обор-кнеза Милоша Обреновића, који се именом, јунаштвом, храброшћу, одличјем и срећом узвишаваше над народом као неки јак и чврст раст из шуме много посецане и много поломљене.

Ма да је Милош био одвећ смотрен, политички а на име времену сходно мудар и паметан и врло обазрив (чему Србија има за много којешта да благодари, које наравно још није оцењено као што треба), ипак се решио да развије заставу слободе, јер се ни он не обзираше на своју и противника својих снагу већ само на неодољиву невољу погибије.

На Цвети 1815 пред Таковском црквом би кратким, али значајним речима Милошевим: „Ето мене и ето вам рата с Турцима!“ проглашен јавно и свечано рат с онима, с којима се није могло у миру да живи.

Сав сакупљени народ обузе радост и весеље, све кликоваше и срдачно поздрављаше сребрним пусатима наоружаног војводу Милоша, радоваше му се свак већма него „озе'ао сунцу“ каже Караџић. *) И сами старци, који увек воле ма какав мир него неизвесност и тегобе рата, обрадоваше се овом предузећу обор-кнежеву, јер „ни сами не имадоше другог спасења“. **)

После тога распише Милош књиге по свој Србији, позивајући „и мало и велико да устаје на оружје, и бије Турке где год коју зелену стризу виде“. ***)

Али поред све радости, којом се Срби одазваше овој заповести, ипак наскоро војвода допадне страшне незгоде, из које чињаше се да му нема помоћи.

На смутне гласе, који се разнеше о догађајима по пашалуку, оправи Сулејман-паша бимбашу Кара-Мустафу с неколико стотина Турака у нахију рудничку, а праћаше их Србин Аксентије с неколико стотина Срба из београдске нахије; у Чачку опколише Турци Србе, а с треће стране иђаше из Београда такође на Чачак Ћаја-паша с 10.000 војске, свуд уз пут палећи и убијајући где је год кога нашао.

Срби рђаво стајаху с оружјем, на одређеним местима још се не беху ни сабрали, па с тога клонуше духом и поче их нада остављати: многи од старијих кметова стадоше се предавати Турцима а и народ склањати да им се преда. Овим поступком својих земљака поразише се Срби што се беху искупили око Милоша, па се разиђу куд који да гледају да кућу и породицу спасу. Тек неколицина само Милошевих момака осташе непоколебљиви у овом страху, који се као талас рашириваше по свој земљи.

Шта могаше Милош, окружен и из близа и и из далека застрашеним људма, предузети овако сам противу надмоћне силе као што беше турска? Леонид је имао Термопиле и неколико стотина Јелина, а обор-кнез српски не имађаше ни једно ни друго! Отпора да се даде ни мислити није било, као што мислити није да се човек бори са сунцем ил' месецом; предати се па мученички, срамно умрети — беше једино, што Милош могаше очекивати за се.

Војвода се договори с дружином својом што

*) Грађа за српску историју нашег времена, стр. 79.
**) На истом месту стр. 78.
***) На истом месту стр. 79.

се 1836 год. закон, који је доцније 1844, 1850 и 1851 године поправљан и допуњаван. Тад наступи реакција, коју су довољно правдала злоупотребљења прошлости, те се школа са свим истргне испод утицаја цркве. Секуларизација се учини радикална. Свештеник није улазио у школу да је надзирава, он није ни саму вероисповед у њој предавао. Пошто је на тај начин посредовање државе наступило, број ученика нарасте брзо. У 1855 години број основних школа износио је 1319, међу којима 1189 издржаваних трошком државним, 33 општинским а 48 трошком приватних људи или милосрдних друштва; ђака је било 36.465, међу којима 1906 женских на 3,844.000 душа. И то су још, ваља признати, врло жалосни резултати, јер једна само школа долази на три парохије или на 3000 душа, а један ђак на 85 житеља. Овоме жалосном стању била су три главна узрока, урођена и наследна апатија житеља, ограничена предузимљивост месне администрације, и опозиција свештенства уређењу из кога је оно са свим искључено. Не пуштајући се у испитивање ове точке, не можемо ипак да не споменемо бар један факт који постоји, а то је: докле је год самој цркви остављено било да се брине о народном васпитавању, ово је било управо никакво, а што не успева много боље од како је посредовање државе наступило, то је због великог непријатељства и противљења свештеничког. Кад је свештенство било апсолутни господар, онда није ништа чинило, а сада кад је изгубило своје господарство, спречава друге да учине боље но што је оно чинило.

Али противници утицаја државног у ствар васпитавања може бити не мисле да положе оружје. Краљевина неапољска, рећи ће гдекоји између њих, земља је католичка. С тога свештенство, од кога је васпитавање зависило, није имало никаква интереса да га распростире. Оно је било задовољно чим је народ прилежно ишао у цркву, долазио на исповест и слушао добро свога свештеника. У његовим очима читање је било знање без користи али не без опасности, јер је водило често у јерес: реформа је васкрсла у исто доба кад и штампарија. У осталом у Неапољу, у тој класичкој земљи деспотизма, почем индивидуалне предузимљивости није било никакве, слобода не би донела ни мало плода, а што се Португалске тиче, услови покушаја нису били ни мало срећнији. Нека и то буде. Пређимо сада у земљу, која се дичи својом слободом и где је индивидуална предузимљивост достигла највиши степен, а то је Енглеска.

По последњем испитивању, учињеном у години 1803, стање је основних школа било јадно и жалосно. Нашло се да је само једно дете ишло у школу на 1712 житеља. Држава није ништа учинила, свештенство енглеско у XVIII-стом веку заузимало се врло мало да народ просвети, а богати разреди нису појмили да је њихова дужност била притицати и потпомагати да се нижи разреди изобразе. Ново испитивање наређено у 1818 години не откри ни мало веће напретке. Велики сувоземни ратови заузели су били све изворе и сву пажњу земаљску. Но и то је већ доста било што се покушало да се боље загледа и проникне у питање, које је другде још слабо занимало државнике. У 1833 години нареди се ново испитивање, у следству чега покаже се известан напредак. Од прилике 13 деце од 100 ишло је у школу, но школа је у опште била више него обична, јер је врло ограничен био број оних ђака, који су ту научили добро читати и писати. Најпосле 1833 год. странка од реформе, на челу које беху лорд Броам и Џон Росел, продре у парламенту те се узакони тако страсно спорено начело утицаја државе у ствар основног васпитавања народног. Сума од 20.000 фунти стерлинга (40.000 дуката) одобри се, да се притекне у помоћ подизању зграда за основне школе. Да се не би још већма огорчила и озлоједила религиозна супарништва, која су већ јако раздражена била на ово питање, подели се на једнако овај рад између два велика друштва о васпитавању, *National Society* и *British and foreign Society*. Од 1833 одобрена државна помоћ све се непрестано повишавала тако да се данас подигла на 20,000.000 франака годишње (100,000.000 гр.), и поред свега тога резултати нису такви да могу потпуно задовољити. Ево каквим речима г. Стуарт Мил пре неколико година оцењиваше стање основног васпитавања у својој земљи: „Васпитавање, које се у Енглеској давало помоћу добровољних уписивања, претресано је толико у ово последње доба да није вредно подвргнути га сада новој критици. Ја ћу само то казати, да, као количина, оно ће још дуго времена бити недовољно, а што се каквоће тиче, премда има изгледа на неко побољшање, оно никада не може бити добро но само једним случајем, и у опште тако је рђаво да нема ништа од васпитања до само једино име.“ Изгледи на побољшања, о којима г. Стуарт Мил говори, настали су само од дана кад је наступио утицај државе, и према ономе како је овај утицај већи или мањи и они су бољи или лоши. Све што се на овај утицај државни односи, наређено је законом од 1847, који је поправљен 1862. Данас свака школа, која зависи ма од које између главних религиозних општина, добија извесну помоћ, под условом да се подвргне званичном надзору и да даде довољне гарантије за способност учитеља, за моралност и за успех ученика. Велика школска друштва, друштво установљене цркве *(National Society)*, друштво британско и странo *(British and foreign Society)*, друштво уеслејенско (Wesleyan education Committee) и друштво католичко издржавају још већину завода за основно васпитавање, но подчинивши се званичном надзору (инспекцији), добијају известан део помоћи државне у сразмеру од осам шилинга (два талира) годишње на дете које је добар испит положило и које је редовно ишло у школу. Установе, које су подигли приватни људи, имају то исто право кад се подчине тим истим обвезаностима.

(Продужиће се.)

му оста верна, па ту се решише на једно што и одговараше страшном положају њиховом, на име: „да отиду кући један другога, те да покољу жене и децу, па онда онако без страха и без бриге да беже по шумама, и док један тече да се терају како с Турцима тако и са Србима, који их тако остављају“. *)

Томе се, што би сву потоњу историју народну са свим преокренуло, смело успротиви Љубица — она стајаше пред мужом својим као нека заступница будућности српске одвраћајући га од таког ужасног корака, као анђео хранитељ светујући га и наговарају, као јунакиња храбрећи га и ободравајући, као гласалица љубави разведравајући га и тешећи душевним учешћем. **) Јунакиња, патриоткиња, жена што љуби срцем и душом одврати највећу несрећу с куће и народа свога, и ту је већ скопчано оно узо, што династију Обреновића за вечна времена веже са Србима.

Милош послуша племениту жену своју и учини јој по вољи, а одмах му и срећа притече у помоћ, јер и не надајући им се дођоше му Јован Добрач с 500 Гружана и Милић Дринчић с 200 Црногораца, — те „се ту сад невоља и очајање окрену на радост и надање“. ***)

Тако дакле витешка жена предупреди катастрофу, која је многе нараштаје поништити могла! . . .

(Продужиће се.)

*) Грађа за српску историју нашег времена, стр. 82.

**) „У овоме очајаном стању нико Милоша није умео тако охрабрити као његова, њега достојна жена“ — примећава Караџић (Грађа за српску историју, стр. 82).

***) Грађа за српску историју, стр. 82.

БЕОГРАДСКЕ НОВОСТИ.

* Ове се недеље држе испити зимњег течаја у овдашњим гимназијама, у реалци и у вишој женској школи, а од недеље ће се започети и у великој школи.

* Време имамо врло благо, готово са свим као у пролеће.

* Прекјуче се у суседном Земуну догодио грозан случај. Два младића, врло одабрана и из одличних кућа (један је Земунац а други Пештанац), један су другог по узајамном договору својевољно убили. Кажу да су то учинили из љубоморства, јер су обојица хтели просити руку једне исте госпођице. Земунац је јединац у мајке, и обојица су јуче сахрањени.

* Неки чланови пређашње глумачке дружине наше склопили су друштво те представљају у Земуну драме. Они ће неко време давати представе и код нас, у великој пивари, а отвориће их у недељу, 23. ов. мес., с познатом трагедијом Ј. С. Поповића: „*Милош Обилић* или пропаст на Косову.“ Цене места остају старе. Чујемо да имају у репертоару и нових дела, као: „Последњи дани Смедерева“ од Л. Телечкога. После дужевременог лишавања драматских представа желимо им добар успех.

* Београдско певачко друштво држаће своју „*Беседу* с игранком“ у суботу 29. ов. мес.

НАЈНОВИЈА ПОШТА.

С тешком бољом у срцу пишемо ове мале врстице, с бољом, која потрести мора сваког Србина и пријатеља слоге и јединства међу јужним Словенима. Сабор у Загребу не ће да зна за народ српски! У седници саборској од 17. ов. мес. кад се започе понаособна дебата о програму Рачкога адресе и прочита прва точка, која гласи: „Сазвавши сабор тројне краљевине Далмације, Хрватске и Славоније ваше је величанство испунило једну од најтоплијих и најправеднијих жеља нашега народа“, беше др. Суботић предложио да се ту место „нашега народа“ каже „народа хрватско-српског“, но сабор је то одбацио, и задржао само речи „нашега народа“, из чега се види да се навалице избегава природни назив народа тројне краљевине, јер шта ће то рећи „наш народ“, ко се разуме под тим називом? Очевидно је да се „народ српски“ не ће да призна, а с именом „хрватским“ не сме још за сада да се изађе за сав народ у тројној краљевини. Ово је жалосно, то је боља тешка, и то је оно, што прави раздор између два једнородна народа на њихову узајамну несрећу а само на радост општим непријатељима, чега се „Народне Новине“ онолико боје! Но оставимо за сад на страну тај тужни појав, — он ће нам дати прилику да се други пут изјадимо те одолемо ојађеном срцу своме. Ствар саме адресе стоји још врло неизвесно. Партаја на сабору што је за заједницу с Угарском, спрема се да за себе оправи адресу, ако при понаособној дебати не продре са својим исправкама. И ово је не мање жалостан појав, и показује нам јасно каква поцепаност на сабору влада, а то може имати врло жалосних последица. — У Пешти је доласком њихових величанства све у весељу. Са сабора тамошњег нема нових извештаја. „Хетилап“ говорећи о адреси вели: „Признајемо да не верујемо да адреса од 1866 не ће тражити све оно, што се тражило и адресом год. 1861; само ће можда глас бити друкчији.“ Иначе слабо је данас каквих особитих новости које би могле општу пажњу привући на се. 3. ов. м. у Риму је закључена конвенција с Француском, по којој ће се 2000 Француза наоружати о трошку француском па под француском заставом с главним станом у Риму ставити се папиној влади на расположење. У Паризу је изашла жута књига, у којој су дипломатска акта што се имају скупштини саопштити. О немачким стварима нема ту ништа, а о мехиканскима потврђује се само оно, што је у престолној беседи речено а ново се не каже ништа. У Берлину се одбор скупштински занима Вирховљевим предлогом о Лауенбургу без владина комисара. Бизмарк га је известио да влада не ће у то да се меша, јер накнада, која је Аустрији плаћена, није узета од државних новаца. Влада је одредила 1000 фунти стерлинга ономе, који ухвати утекавшега фенијанског вођа Стефенса, а 300 ономе који прокаже где је сакривен. У Дублину су многи војницу окривљени да су му учинили на руку да утече; и поаншено је више управних чиновника, за које се дознало да су радили да се сатави влада ако би се дигла буна у Ирској. У Уашингтону сенат је одбацио предлог Чендлеров. који искаше да се с Енглеском прекину дипломатски сношаји. Нека хајдучка чета под управом американског генерала Рида посела је и опљачкала Багдад на ушћу реке Рију-Гранда, и ту је француска једна таповска шајка нападнула на њу.

Курс. # ц. 4 фор. 95½ н., сребро 3,59%.

ОГЛАСИ.

ЈЕДАН ПОМОЋНИК ФАРМАЦИЈЕ,

који говори српски и немачки, тражи место. Адреса му је: ЛАЗАР СЕКУЛИЋ, апотекарски помоћник у Шиду у сремској жупанији. (1—3)

Издаје и уређује Милош Поповић.

У државној штампарији.